

Ф. 123 (1944)

587

Брик І.

Чужі про українську
народну пісню

КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

X

Шифр РС УШ 234/ББТ Инв. № 2433022

Автор

Название

у
МВ -

КЧ МВ

Место, г

у
М.

Кол-во с

- " - отд.

- " - ллк

- " - карт

- " - схем

Том

Композит

Без

Примечан

27

A 586 300

ШЛЗ
587

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 727.

PC
3481/2
587

Д-р ІВАН БРИК.

ЧУЖІ ПРО УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ПІСНЮ.

НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТОВЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

ЛЬВІВ, 1927.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“.

Рк 27 33022 Т

Хто з нас не чув нашої української народньої пісні? Чув певне кождий. Гомонить вона і дома і в полі і при забаві і при роботі. Ви знаєте, що пісня золотою ниткою тягнеться у сільському життю від колиски до могили. Але чи знаєте, що народня пісня, як писав в 1837 р. приятель Т. Шевченка проф. Бодянський, се дорогоцінний дневник, де нарід записує все те, що думає, чує, ділає. Чи знаєте, що деякі з тих пісень, от як колядки, зберегли в собі згадки про дуже давну давнину, що в них є сліди державного, громадського, родинного побуту та й поганських ще вірувань? Чи знаєте, що в історичних піснях збереглася пам'ять про історичні події і людей, що се по словам славного видавця сто літ тому збірника пісень Михайла Максимовича, нагробні пам'ятники і в купі живі свідки минулої старовини. Чи знаєте, що в народніх піснях безпереривно тягнеться змагання до суспільної волі, свідомість права на свою працю, волю й землю та голосний протест проти неволи? Нарід знав, чого хоче, а чого ні, і ті свої бажання висловив у пісні.

А давня ця українська пісня, як давній український нарід. І зродилася з обрядів. Вже арабський письменник 10 віка Ібн-Фоцдан оповідає, як на похоронах співали на Україні похоронні пісні. В літописах з XI. в. і в Пісні про похід Ігоря з XII. в. згадується про похоронні плачі-пісні князів Ярополка, Гліба, княжни Ярославни та „руських жон“. В листі князя Володимира Мономаха з XII. ст. є цінна згадка і про весільні пісні. Були й героїчні пісні на славу князів за їх лицарські подвиги, за їх боротьбу за „землю руську“. Співцями і піснетворцями були окремі, здатні до того люди, що прозивались відущими, віщими, скоморохами, свярцями і боянами. Про одного такого славного Бояна згадує і творець найкращої старої поеми XII. в. Пісні про Ігорів похід, якої з так давних часів і так вартісної не має ні один славянський нарід. Він його називає віщим, соловейком старого времени, внуком божим.

Та й любувалися в піснях і українські бояри і князі і слухали радо, як співалось, що „лучше есть на своей земли кистями лягти, ніж у чужій славним бути“, „краще поруба-

ним бути, як дістатись в неволю“, що нам пригадує пізніше: „або добути, або дома, не бути“, „лучче в землі тліти, як татарві (ворогови) служити“.

В часи важких довгих воєн, що приходилось за свою землю вести українському народови з татарами, поляками, турками, москалями, явилась нова пісня й нові співці, бандуристи, кобзарі і лірники. А їх пісню однаково любив і гетьман і козак і простолюдин.

Вона подобалась і чужим. Польський письменник Папроцький з XVI. ст. пише, що козаки вславились за його часів „стрільбою, піснями і грою на кобзі“. Українські думи і спів бандуристів вихвалюють і інші польські письменники з XVI. ст. У XVII—XVIII. ст. польські вельможі держали на своїх дворах що найкращих українських бандуристів. Але звичайно пані любили пісні бандуристів для приємности й розваги, колиж ті бандуристи взивали нарід до бою за кривди, то стинали їм голови.

Любили слухати українських пісень і московські вельможі XVIII. ст., як Потьомкин, Нарішкин і інші. При київській губернаторі жив бандурист Рихлівський, що по його смерті ходив з гайдамаками. Бандуриста-сліпця Грицька Любистка взяла на свій двір царівна Єлисавета Петровна, а коли він в 1731 р. від неї втік, дуже за ним затужила і доти ходили по цілій Росії царські укази, доки українського бандуриста знову не привезли на царський двір. З українців складались здебільша царські придворні хори, а в Глухові була навіть окрема школа для підготовки співців для Петербурга. З кінцем XVIII. ст. українські пісні почали входити у різні московські збірки, видання та співаники. Загально відома річ, як український театр захоплює москалів і то головню піснями, в яких яскраво живе і грає народня душа.

Зовсім інакше дивився на пісню простий нарід, бо він виливав у ній свою коротку радість і довге гірке горе. Шукав у ній забуття-потіхи. Жити не міг без неї і добував у ній чарівну силу. Ось кобзар „струни торкає, грає, співає, піснею жалібною серце у царя виймає; цар турецький жорстоке серце мав, а з тії пісні сльозами дрібними заплакав“. Не розуміли української пісні ті, що слухали її тільки для приємности, а винародовлене панство немилу вражала хлопська мова навіть у чарівній пісні. Рідне слово стояло в погорді за дверима, а в панських салонах гомоніла мова московська, французька, німецька, польська та й чужа білоруська пісня. А раби-лякеї навіть не помічали, що це мови

таких самих хлопів, як і українських. Та й це минулося. Французька революція, Наполеонські війни, нові напрями в літературі й науці показали, що і хлоп чоловік, що має такі самі права як і пан. Що більше, в масах простолюдня почали шукати жерела правдивої поезії, чистих незіпсованих почувань, скарбів мови і найкращого вислову народности. Тодіж проголошено, що й кождий нарід має право на своє самостійне життя, на культурний розвиток. Це сталося з кінцем XVIII. і початком XIX. ст.

Тоді почато по ріжних країнах збирати й народні пісні. Прийшла черга і на пісні українського народу. Казав славний німецький поет Шіллер: „Де співають, там лишайся жити; лихі люди не мають пісень“. Мабуть український нарід надто добрий, коли на його землі осіло стільки чужої чужениці. Але якраз ці чужинці звернули увагу на велике багатство й красу української народньої пісні. Не можна сказати, щоб і поміж українцями не було людей, щоб тої пісні не любили або не цінити, от хочби Котляревський, Максимович, Бодянський і багато інших. Останній написав навіть в 1837 р. розумну книжку про народні пісні славянських народів, де говорить так: „Українські пісні стоять далеко вище від інших знаних. В них ширість і природність, особлива сила, і ніжність почувань, короткий яркий вислів і кипуче чуття. А українська мова напричуд поетична й музикальна так, що під тим оглядом можна порівняти її хіба із старою грецькою або новою італійською“.

Та вже дивна в нас вдача. Недоцінюємо ми ще, як слід, свого рідного і легкодушно переймаємо чуже хоч і дрантивеньке. Тай чужим ми якось скоріше віримо ніж своїм. Тож послухаймо чужих, може від них навчимося цінити й любити своє. Щож вони пишуть про українську пісню?

ГОЛОСИ МОСКОВСЬКІ.

Московський подорожний Лапшин (1816) хвалить українців за їх пісні і за те, що вони в тих ніжних і виразних піснях привикли згадувати славні діла предків, як Наливайка і Хмельницького. Гнучкістю, чистотою і красою голосів українці перевищили усіх мешканців Росії. І додає: „Якщо гені України звернуть увагу на українську мову і будуть її плекати, тоді українці славою своїх духових творів зможуть змагатися з найбільш освіченими народами Європи“. Інший подорожний Мещерський (1825) заперимітив в українцях „незвичайний дар до співу й музики“.

Павловський, що видав першу граматику української мови (1818), був прямо очарований українськими піснями і мовою та українським народом. Українці з природи цікаві, бистрі, люблять музику і гарно співають. Визначаються гостинністю і простотою обичаїв, справедливі, люблять чистість і охайність, працьовиті і мають природний нахил до освіти. А їхні пісні майже все тужливі криють в собі цікаві й щирі думки. Незрівняна в них ніжність і невинність. Велике вражіння в того, хто слухає українських тужливих пісень“.

А. С. Клебановський (1824) пише: „Згадка про українські пісні і тепер ще ворухить мою душу. Треба бути, як я був на весну на селі і послухати того співу, щоби мати поняття про силу вражіння, яке він може викликати в серці навіть найбільш рівнодушного слухача“. А письменник Кулжинський (1827) писав: „Ах прислухайтесь до тих весняних пісень українських селян. Сама любов вітхнула в них ті прегарні пісні, сама любов настроює їх ніжний голос. Яка величя простота у висловах і почуваннях, яке живе безпосереднє малювання природи! Здається, творці тих пісень співали їх не устами, а серцем“. Князь М. А. Цертелев видав 1819 р. збірку історичних пісень з часів козаччини. Він прирівнює їх до славної грецької Іліади. Бачить в них поетичного генія народу, його духа, обичаї, а вкінці ту чисту мораль, що нею завжди відзначались українці і котру старанно зберегли як єдине предківське добро від грабїжництва сусідних народів“. Він звертає увагу на „силу почувань і красу малюнків співців України, тих правдивих учеників природи, Ці українські пісні це докази тої гарної, величньої пісенної гармонії, що звенїла колись на берегах Дніпра. А українська мова, що колись як самостійна панувала в рідній країні, надається до поезії не гірше, ніж інші мови“. Як прийшлося Цертелеву (1824) писати про збірник славянських пісень чеха Челяковського, то він дуже здивувався, що в нього так мало українських пісень, бо „мабуть нідин славянський нарід не має стільки рїзnorodних, прегарних поезій, що нарід український“. Пишучи знову 1827 р. Максимовичеві про вагу народньої поезії, сказав: „Знаєте, що я сю нештучну поезію цїню далеко вище ніж деякі літературні твори. Смїло скажу, що хто хоче бути гарним письменником, а зокрема поетом, хто хоче дати своїм творам народній кольорит, той повинен як найбільше вслухуватися в народні пісні“.

Українська природа, усна словесність, а особливо пісня очарували не одного москаля, от хочби І. Срезневського, що видав історичні пісні п. н. „Запорожська старина“ (1833—38). „Пускаючи в світ свою збірку запорожських пісень і дум я бажаю прислужитися не тільки тим, що люблять народню поезію, але головню тим, що цікаві пізнати запорожську старовину: побут, звичаї, обичаї, подвиги того народу, що своєю хоробрістю і сміливістю, своїм впливом на весь південний схід Європи і навіть Малу Азію, своїм дивним уладом і способом життя та характером заслужив собі на пам'ять потомків“. „А багато говорять про них пісні й думи, які заховались в пам'яті бандуристів, потомків тих бандуристів, що як скандинавські скальди проводили в походах хоробрих запорожських лицарів. Хтож байдуже може слухати тих пісень і дум, в котрих так вірно, так живо змальована старовина, повна хоч простого але й величнього поетичного життя?“

Українські народні пісні високо цінили не тільки ті, що їх збирали, ате й визначні письменники. Великий поет Пушкін полюбив українську пісню, будучи коротко на заслання на Україні, а пісню „За гори — гори“ переробив в поезію „Казак“ (1814). Він пильно й залюбки прочитував збірник українських пісень Максимовича з 1827 р. А тоді писав свою п'єсу Полтаву (1829). Марія Кочубеївна, одна із перших живо змальованих постатей в російській літературі, а її риси, навіяні жіночими українськими піснями так повними ніжности й палкості. Незвичайно прихильно висловлюється про українську пісню і письменниця Соханська (Коханозська) (1871). „Від плідочих рівнин нашого благодатного півдня, від його зелених степів звенить-лється українська пісня. Слухаєш, як вона переливається і дивом дивуєшся, з якого це тайника людської душі, з якої поетичної глибини ллються ті звуки, яким вже зовсім не треба вчитися того, що ублагороднює почування. Воно з природи благородне в народній пісні. А яка в нім поетична тонкість і жіночий чар і граціозне уміркування“. Та сама письменниця пише, що в половині XVIII. ст. жив в Харкові освічений владика Іннокентій, який мав хор, зложений здебільша з українців. Його попередник москаль Смарагд любив північних московських басів. І його хор „ревів так страшно і так сильно, що не тільки бідну душу, але й грішне тіло пригнітав до землі. Ох, ревуть же, батюшки, ревуть“ — говорили приїзжі на ярмарки московські купці. Колиж пізніше ті самі купці почули в церкві хор Іннокентія, а відтак

як за добрі карбованці заспівали їм в гостинниці українських пісень, то купці дивувалися і співом очаровані висказували своє вдоволення в ріжний спосіб і кричали і тупотіли ногами і тихо плакали та й говорили: Дайте вмерти, дайте вмерти. Глянь Господи і ви святці московські, як то співає хохлацька душа“. Російський поет Олексій Толстой говорячи про привезені з України пісні пише: „Вони вразили моє серце. Ніякий инший нарід не виявив себе в піснях так яскраво і гарно як нарід український. Слухаючи їх, бачиш старовину краще, ніж читаючи Гоголя“. З похвалою відізвався про українські пісні і строгий критик Белінський і вчені, як Пипін, Веселовський, Галахов і багато інших. Під впливом української пісні стояв поет-революціонер Рилєєв і багато інших. Вона дала Миколу Гоголя і живо відзивається в творах Короленка. Обидва останні висказалися про красу й вартість української народньої пісні тепло і з високою пошаною.

ГОЛОСИ ПОЛЬСЬКІ.

Поляки почали записувати українські народні пісні вже в XVII. ст., але першу поважну збірку к. 1817, близько 2000 пісень, дав високозаслужений не тільки для польської, але й для української науки Адам Чарноцький (Ходаковський). З тої збірки, котра на жаль лишилася в рукописі, увійшли деякі пісні до збірки Максимовича (1834). По думці Ходаковського „українські пісні стоять під поетичним оглядом далеко вище від пісень великоруських“. А Лях Ширма, котрий переглядав цей збірник, видрукував дві палицько-українські пісні разом з перерібками на польську мову (1818). Українські пісні і думки про них і то самі похвальні появились у ріжних польських збірках і виданнях починаючи від 20 рр. XIX ст. Та перша найповажніша збірка, це Вацлав з Олеська (1833) видана у Львові. „Уроджений на селі, каже Залеський, я полюбив пісні, що так любе заколисували мене як дитину і врзалися в мою память. Відтак у місті я затужив за селом. І цю мою тугу могли заспокоїти тільки ті пісні, що я їх чув дитиною“. Він цікавився літературою, а головню поезією ріжних народів і прийшов до переконання, що його збірка „це неоцінений скарб“. А увійшло в неї „без порівнання більше пісень українських ніж польських“. В українській пісні бачить сліди старовини, згадки про обряди, про історію. Пісня — „се скарбниця усього

того, що найближче доторкає народу. Се голос його серця, образ його життя в радості й неволі, вислів його почувань від колиски до могили". В любовних піснях „любов змальована як почування здорове, свіже, так само як ненависть і жаль. А змальовані вони так сильно, просто й коротко, так живо й доцільно підібрані до тих почувань образи з природи, що ледви чи який учений міг би ліпше зробити. У весільних піснях пробивається чесність і чутливість почувань родинних і суспільних, співчування з сиротою, гостинність і зичливість, святість батьківських обичаїв, пошана для старших, вдяка для батьків за їх добро. В них чути жаль і сум. Це пісні незвичайно гарні. Подив будить глибоко розумний добір образів, добірна делікатність висловів". Говорючи про краковяки, як „одинокую форму польської народньої пісні, Залеський каже, що більшість їх має зміст любовний, а дуже часто сороміцький. Нема в них часто і думки-сенсу. Вдумчивий українець краще підбирає образи ніж поляк. Рідко буває, щоб в коломийці один вірш не вязався тісно з другим, навіть часто недосяжною глибиною помислу й чуття. Усюди збережена соромливість, радість у них рідка, є за те сум, як прикмета самоти. І якраз ця туга дає їм цю незрозумілу міць над людським серцем, той чар, що його можна тільки відчутти, але не можна висказати словами. Склад пісень і їх мелодія такі багаті, так сильні, що вони удержують пісню в пам'яті, переходять з покоління в покоління, бо прошибають серце й пам'ять". Не все буває так, що ціла пісня однакової вартості, але і „в найгіршій є такі особливі помисли, що ними міг би почванитись найбільший поет“.

Та одне цікаве, що мимо того, що мав Залеський в руках найкращі докази духової сили, вродженого таланту і культурності українського народу, він радив українцям прилучитися до польської літератури, „приняти польську мову як свою письменську і пожертвувати своїм найбільшим добром для фантастичного загального славянського інтересу. А сталося зовсім що инше. Якраз під впливом цієї збірки пісень, під впливом української відродженої літератури, збірок Цертелева і Максимовича, під впливом відродження інших славянських народів Маркіян Шашкевич з товаришами кинув клич обов'язку працювати на ріднім полі, клич всеукраїнської єдності, а видаючи в 1837 р. „Русалку Дністрову“ положив тверду основу під розвиток рідної літератури і національного відродження в Галичині.

Пильний збирач О. К о л ь б е р г, що зібрав масу пісень на Покуття, Волині, дещо на Поліссю й Поділю, високо цинить „етичну вартість українських народніх пісень, серед котрих стрічається часто твори першорядної поетичної вартости“. Славний у свій час письменник і критик ближчий знайомий Куліша М. Г р а б о в с ь к и й писав (1837) з приводу Максимовичової збірки (1834), що „українські пісні зробили на нім найживіше і найглибше вражіння. Що йно тепер можна говорити, що знаємо українську поезію, досі ми радше додумувалися ніж докладно знали, які маємо скарби, а радше які скарби тратимо із зміною сільських обичаїв та з затратою пам'яті про колишній побут. Деякі думи є прямо скінченими архитворами штуки. Українська народня поезія серед інших цілого світа займає одно з перших місць“.

В польській літературі є цілий ряд письменників: Б. Залеський, С. Гощинський, А. Мальчевський, А. Гроза, Т. Падура, що творять т. зв. українську школу. Вони родом з України і так полюбили українську пісню, що її „запах і краску“ внесли до польської поезії. Під впливом української пісні внесли вони в польську літературу свіжу оживлюючу струю і своїми стремліннями та літературним смаком зійшлися з подібним напрямом в поезії західної Європи. Гощинський, Залеський перші зрозуміли і повітали появу Міцкевича (1821) тоді, коли варшавські критики його висміяли. Та мимо того, що душа тих письменників „просякла, як самі кажуть, красою української народньої пісні“, мимо того, що „зі сльозами молили Бога, щоб по смерті дав їм Україну в небі“, вони духа української пісні не зрозуміли, а зглядно зрозуміли його фальшиво. Вони не зрозуміли тої туги українського народу за суспільною і політичною правдою, за рівністю і незалежністю, за яку стільки крові пролилося, стільки лицарських сердець застигло, стільки слави перегомоніло. Вкінці належить піднести, що особливо з 30 рр. XIX ст. появилася дуже багато польських перекладів і перерібок українських пісень, які відтак видавано за оригінальні польські, списані з уст польського люду. Так сталось не тільки з текстами, але і з мелодіями.

ГОЛОСИ ЧЕСЬКІ І ПІВДЕННО-СЛАВ'ЯНСЬКІ

Цікаво, що найстарша запис української пісні (про воеводу Стефана) збережена в чеській граматиці Яна Блягослява, що вмер 1571 р., записана аж у Венеції

і звідси занесена до Праги. Дуже живо українськими піснями інтересувався великий чеський учений, що йому Шевченко присвятив свою поему Іван Гус, се Павло Шафарик. У 1833 р. він писав: „Усі в нас цінять українські пісні, а жіночі ставлять найвище поміж усіми славянськими піснями. Дехто і мужеські і українські пісні „ставить найвище, але я з мужеських поставив би на першому місці сербські“. „В Росії мали вийти знамениті збірки народніх пісень, між иншим Максимовича 1834 р. Те все що йно початок. Хто доживе, побачить дива, коли українці і білорусини зберуть усі свої пісні. Чехи своїх пісень або не цінять, або їх не мають“. (1835). Пізніше Шафарик писав, що „українці дуже багаті, може найбагатші поміж усіми славянами в ріжнородні народні пісні, котрі мають переважно сумовитий характер“. Він живо слідив за всякою появою збірки українських народніх пісень, купував їх і збирав рукописні збірки, а в 1838 р. оголосив дуже докладний перегляд тих збірок. Зразки народніх пісень давав у своїх наукових розвідках та в своїому Славянському народописі 1842 зовсім вірно видрукував дві народні пісні з Великої України і дві з Галичини. Українські народні пісні увійшли в велику збірку славянських народніх пісень Ч е л я к о в с ь к о г о 1822—27.

Щирий приятель Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького і Івана Вагилевича І. К о в б е к пише (1838), що займався збиранням українських народніх пісень у Бережанщині, Стрийщині і Станиславівщині та багато колядок дістав від Вагилевича і Головацького. По його думці, „українські колядки своєю старовинністю і оригінальністю перевищують усе, що досі знане з народніх пісень инших славянських народів. Якщо тих збірок буде більше, то тоді певно переконаються всі об тім, що українські народні пісні під оглядом змісту й поетичности зовсім не уступають пісням сербським, навпаки своєю оригінальністю і ріжнородністю часто їх перевищують“. Велику похвалу українській пісні написав Ковбек і до львівського німецького часопису Мнемозіне 1836 р. Вячеслав Г а н к а, чеський письменник і учений писав в 30 рр. ХІХ ст., що „українські пісні завжди подобалися йому найбільше з усіх славянських“. Другий приятель „Руської Трійці“ К а р л о З а ц, який незвичайно прихильно відносився до українського народу, часто писав про нього і радів його культурним поступом, з захопленням пише про українську народню пісню (1844 р.): „Українські сумовиті думки є зраз-

ком давніх пісень, які мусіли бути і в Чехії. Вони всякого ловлять за серце. Навіть монотонна тужлива коломийка, яка вона часто безмірно поетична. Ніколи не забуду того першого вражіння, яке зробили на мене колядки. Я бачив поважні постаті синів природи, я пізнав потомків того, як голуб народу, котрому рука Сотворителя вложила в серце скарб чистої людяности як найкращу запоруку його щастя“. Зап бачив забаву молоді на толоці і згадує, як славний музик з Космача заграє гуцульської коломийки. „Оклики й співи щораз сильніші. Якась дивна мелодія несеться у повітрі, дивні незвичайні почування в душі того, хто це чує. Так виявлялася розпучлива радість, як голос розбитих дзвонів на цвинтарній каплиці. Я чув то плач, то грім чорногорської бурі“. Зап подав одну колядку, одну думку, кілька коломийок, а в додатку ноту коломийки надпрутської і гуцульської.

Південнославянський письменник Л ю к ш і ч писав (1874 р.), що „мова українців легко зрозуміла всім слав'янам. Вона відзначається гармонією, легкістю і гнучкістю, а поміж усіма близькими їй мовами найбільш здатна до музики і співу. Українська народня поезія найбагатша і найкраща в Європі. Вона визначається мистецькими вартостями і поетичним вітхненням, влучністю вислову і має в собі щось піднимаєче, величне, щось чутливо-чуле, сумовите та живописне“.

ГОЛОСИ НЕСЛАВЯНСЬКІ.

Від мий німецький поет Ф. Б о д е н ш т е д т видав 1845 р. збірку перекладених на німецьку мову українських народніх пісень. „За вірний переклад ручу — каже він — та чи вдалось мені щасливо віддати м'яккі, милозвучні вірші, що додають українським пісням своєрідного чару, хай судять інші“. „Нехай запахуші українські пісні мов жалібні вітри віють на німецькі луги і розказують, як діти України колись любили й боролися. Українська мова найзвучніша з усіх славянських мов і дуже музикальна. У ніякій країні дерево народньої поезії не видало таких величних плодів, нігде дух народу не виявився в піснях так живо й правдиво, як серед Українців. Який захоплюючий подих туги, які глибокі, людяні почування в піснях, що їх співає козак на чужині! Яка ніжність у парі з мужеською силою пронизує його любовні пісні! Особливо помітна в них здержаність і чистота почувань. Поміж українськими

піснями, а є їх тисячі, нема ні одної, що від неї соромом спалахнуло б лице чистої дівчини. Справді, нарід, що міг співати такі пісні і любоватися ними, не міг стояти на низькому ступні освіти. Цікаво, що українська народня поезія дуже подібна іноді своєю формою до поезії найбільш освічених народів західної Європи. В більшості українських пісень якась незвичайна пориваюча туга. З сльозами прощає мати свого сина а заручена дівчина свого миленького, що йде в похід; сестра сиротина плаче по своїм упавшим браті; старий козак з жалем згадує молоді літа й походи. Важну ролю грає усюди жінка, з її мягкими, ніжними почуваннями, бож і в історії України багато схожого з лицарським середньовічним світом. Дуже тісно живе українець з природою і бере з неї отсі чудові малюнки, що в його піснях”.

Письменниця американка Т а л ь в і, яка переклала на німецьку мову чотири історичні пісні, писала (1866): „Визвольні бої проти поляків і москалів зродили дуже багато гарних і могутніх пісень. Формою і характером та сміливістю поетичних почувань вони дуже й дуже ріжні від великоруських. Сміливий розмах історичних українських пісень нагадує шотландські народні балади. Козак не піддається судьбі, а з нею бореться, бо українська пісня зродилася під свист куль, під брязкіт шабель в часі довгих воєн, що століттями кипіли від Карпат аж поза Дніпро“.

Українська пісня за її красу, влучність малюнку життя родинного і суспільного, демократичність та людський вільнолюбний дух стрінулася теж з похвалами французів (проф. Рамбо 1875), англичан (Ральстон) і багатьох інших учених. В одному поважному німецькому часописови в Берліні (1907 р.), де подано кілька українських пісень у перекладі і додано ноти мелодій, пишеться, що „в тих піснях багате жерело народньої лірики, дуже цікавої для музиків і поетів і вони можуть черпати з того жерела з великою користю для своєї творчости“.

Від першої появи збірки Максимовича 1827 року минуло повних сто літ. І за той час вийшло у світ дуже багато збірок українських народніх пісень, зладжених так українцями як і чужинцями. Видано не тільки докладно записані тексти, але й мелодії. Українська пісня стала предметом поважних наукових розслідів учених, які вже без чуттєвого захоплення, а з розвагою і строгим науковим методом, маючи змогу порівняти з собою пісні різних народів, видали осуд про українську пісню. Наведу най-

більшого славянського ученого проф. Ягіча з Відня і ученого, великого знавця музики проф. Зденька Неєдлі з Праги.

Перший учений, скільки разів приходилось йому писати про українську пісню, з приємністю підчеркував її велику вартість для науки, головню для тих, що займаються старовиною, історією і мовою. Порівнюючи українську пісню з великоруською пише, що „українська пісня є справжньою поезією серця й чуття, що вона порушує найніжніші струни людського серця, що в ній нема спокійного оповідання, без живого дрожання особистих почувань“.

Проф. Неєдлі написав прегарну книжку про „Український хор“ О. Кошиця, що його покликала до життя законом з 25. січня 1919 р. Директорія на те, щоби виїхав за границю і там ширив знання про існування самостійної української культури“. Отже ціль не тільки мистецька, але й національно-політична. То було посольство досить особливе, а його форма незвичайна, але ніколи невмісна. І інші народи воювали за свою політичну приналежність пісню. Німецькі хори повстали в добі народнього гнєту в добі Наполеона, на заранні німецьких визвольних воєн, Італія йшла до бою за волю з піснями Вердїйого на устах, чехи що йно в Сметановій музиці почали жити політично так сильно, як досі ніколи. А українці пішли далі і вислали хор, щоб безпосередньо й живо заговорити до чужинців від українського народу. В той спосіб найліпше і наймиліше вияснено, ким є український народ і яка його душа. „Було се в травні 1919 р., пише Неєдлі, коли довелось мені пізнати мистецтво „Українського републиканського хору“. Було це зараз з першим його вступом у Прагу, зараз на першій пробі. Я згадую про те, як про одне із своїх найсильніших мистецьких вражінь. А й потім я залишився вірним його слухачем на свою користь і науку. А можна було багато навчитися. І я вчився, з радістю вчився. Хор співав головню українські народні пісні і хто хоче зрозуміти мистецтво хору, той мусить найперше навчитися розуміти українську пісню.

Головною, яскравою прикметою української пісні, се її велика ріжнородність. Годі вичислити всі типи, а в них знову нові, численні відтінки. Головних типів є три: середньо і південно-український, польський і карпатський. Цю ріжнорідність викликали ріжні історичні й географіч-

ні обставини, серед яких століттями проходило життя українського народу.

А проте в українській пісні є виразна одність, один єдиний всеукраїнський характер, який виходить з одности народу і доказує, що ті пісні співав і співає один і той самий народ і своєю піснею дуже різниться від інших народів і східних і західних. Українська пісня зберегла первісний людський характер до тої міри, як того на Заході вже нігде не найти. І це проявляється у тому великому контрасті—протиставленні почувань і настроїв, у тому безпосередньому переході від смутку до радості і від радості до смутку і то сильно, живлево. Той чисто людський характер являється і в музичнім складі пісні і в її мелодійності і в її виконанні. Те все так оригінальне, для західного європейця невидане, а прецінь так високо мистецьке, що й найліпший співак-мистець з дивного дива зійти не може. Велика різниця поміж піснею українською і великоруською. І зовсім слушно попри багато інших різниць добачували українські вчені якраз у пісні неложний доказ самостійности українського народу. Від великоруської відрізняє її особлива живість і зближує до західно-славянської, головно чеської. Та живість вийшла із звязків України з західною Європою та з багатшого і складнішого життя народу і тому українська пісня мимо її східного характеру ближче душі західного європейця ніж великоруська. Українська пісня є й більш лірична, бо в ній аж кипить від живих душевних настроїв, гарячих ніжних почувань. В ній переважає веселість над смутком. Се виходить з ясної вдачі українського народу, котрий і в найтяжчих хвилях не попадає в хмарну безнадійність і шукає ясного проміння розради й надії. А се є доказом сильної віри в життя і кращу будучність. Українська пісня є наскрізь демократична, бо таким є і її творець український народ. І тому вона така проста, така шира, сердечна, без крихти фальшу і вимушености. Така й її веселість, що є і дає серцю найкращу, найчистішу насолоду. Такою може бути веселість тільки того народу, що має чисту совість, нікого не скривдив і бажав усім добра, та має лиш одне бажання, щоб те добро дісталось і йому. І така веселість є щастям народу.

Завдяки тим прекрасним прикметам української пісні український хор підбив серця чужинців не лиш в Чехословаччині, але й у Німеччині, Бельгії і Франції. З його виступами знімалось питання про український народ не лиш

в гуртках учених чи політиків, але й А з його відіздом лишалось усюди одно переконання, що український нарід мусить бути добрий, ширий, совісний і дуже ненавидіти неправду, коли має таку пісню і таких співців. Український хор побідив працею і правдою, бо праця і правда мусять вкінці побідити. Якщо український нарід, кінчить проф. Неєдлі, піде тим шляхом пильної праці над собою, то не може минути його перемога. І се буде перемога добра, благословенна не лиш для українського народу, але й для цілого людства, бо ц. буде перемога людяности, поступу і права. А така перемога тревала“.

З тих кількох чужих голосів, а є їх далеко-далеко більше, ми чули, як високо цінить культурний світ нашу мову й пісню. Ми чули, як живучими соками української пісні оживлялася й збагачувалася культура наших сусідів. Ми знаємо, а бодай повинні знати, чим була народня пісня в історії нашого національного відродження, в боротьбі народу за його державні, суспільні і національні ідеали. І це повинно збудити в нас гордість, пошану й любов до рідної мови й пісні, якої роля ще не скінчена, так як неокінчений і наш обов'язок зглядом неї. Не лежатимж їй непоміченою і загинати, не перейматимж нам чуже дрангивеньке, коли біля нас така скарбниця, що з неї пригорщами беруть чужі. І тому належить пісню плекати і домагатися введення її науки в школах, принайменше в рідних школах. А вже безумовно всюди, де можна, закладати хори, які плекалиб народню пісню і знайомили з нею нове покоління. Центральні наукові і культурні установи повинні подбати про дальше збирання українських пісень та дешеві видання для масового ширення.

Тільки тоді віддамо гідну честь українській народній пісні і її видавцеві М. Максимовичеві, коли навчимо і молодь нашу цей оділичений скарб любити, плекати, берегти й далі передавати з покоління в покоління.

267
5

=====

2733022

